

УДК 811.161.3: [81'373:159.492]

UDC 811.161.3: [81'373:159.492]

ЛЕКСИКАЛІЗАЦЫЯ ЭМОЦЫІ «ГОРА-ПАКУТА» У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

LEXICALIZATION OF THE EMOTION “GRIEF-SORROW” IN THE BELARUSIAN LANGUAGE

А. А. Носік,

*аспірант кафедры мовазнаўства
і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка*

Паступіў у рэдакцыю 05.05.21.

A. Nosik,

*Postgraduate Student of the Department of
Linguistics and Linguodidactics, Belarusian State
Pedagogical University named after Maxim Tank*

Received on 05.05.21.

У артыкуле праводзіцца сістэматызацыя беларускамоўнай лексікі, з дапамогай якой ажыццяўляецца намінацыя эмоцыі гора. Моўны матэрыял структурызуецца шляхам вылучэння лексіка-семантычных груп і далейшага вызначэння іх ядзернай і перыферынай частак. У ходзе даследавання аналізуюцца наяўныя адзінкі з семай 'гора', якія складаюць актыўны пласт лексікі сучаснай беларускай мовы.

Ключавыя словы: беларуская мова, эмоцыі гора, сема, першасная намінацыя, другасная намінацыя.

The article systematizes the Belarusian-language vocabulary which helps to create the nomination of the emotion of grief. The language material is structured by the way of singling out the lexical-semantic groups and further defining of their core and periphery parts. During the research the present units with the seme "grief" which constitute the active layer of the modern Belarusian language are analyzed.

Keywords: the Belarusian language, emotions of grief, seme, primary nomination, secondary nomination.

Сукупнасць псіхалагічных якасцей, сфарміраваных пад уплывам прыродных, этнагенетычных, сацыяльна-культурных умоў склалі пэўны тып нацыянальнага характару беларуса. Адметнай рысай, па меркаванні даследчыкаў, з'яўляецца адсутнасць крайнасцей у выражэнні пачуццяў і эмоцый, стрыманасць, устойлівасць, якія звязваюць з балцкім субстратам.

Сацыяльная прырода мовы як вынік калектыўнай дзейнасці, праз якую адбываецца фарміраванне нацыянальнай свядомасці, непасрэдна ўплывае на функцыянаванне і развіццё мовы, яе рэалізацыю ў розных сферах дзейнасці. У гэтай сувязі бачыцца важным вылучэнне той часткі лексікі беларускай мовы, якая выкарыстоўваецца для намінацыі эмацыянальных рэагаванняў [1, с. 16].

Зыходзячы з класіфікацыі эмоцый па знаку, гора і смутак адносяць да адмоўных эмоцый. Ступень, працягласць і спецыфіка іх праяўлення вызначаецца не аднымі і тымі ж ідэнтыфікатарамі і стымуламі.

Размеркаванне і даследаванне пласта лексікі з семай 'гора' абпіраецца на сутнасць іх псіхаэмацыянальнай прыроды. Эмоцыя гора псіхалагамі дыферэнцыруецца на некалькі складнікаў: смутак, пакута, самота. Кожны з гэтых станаў мае свае трыггеры і сваю ступень праяўлення. Так, «у стане гора праяўляецца пратэст; у стане смутку назіраецца больш пакоры і безнадзейнасці. Смутак больш пасіўны. Часта гора выглядае так, нібыта не мае канкрэтнага назначэння – калі нічога нельга зрабіць для вяртання таго, што было страчана» [2, с. 114].

У сваіх даследаваннях К. Ізард схіляецца да думкі, што маркота – гэта форма пакуты, якая з'яўляецца менш актыўнай, а, у сваю чаргу, пакута, наадварот, пабуджае актыўныя

дзеянні. Ён прытрымліваецца «тэорыі дыферэнцыяльных эмоцый», згодна з якой маркота (туга) і пакута асноўваюцца на аднолькавых эмацыянальных перажываннях. Актыўнасць, якая можа быць уласціва пакуце, можа таксама і з'яўляцца вынікам яе ўзаемадзеяння з гневам. У дачыненні да самога гора псіхолаг прытрымліваецца думкі, што яно «зводзіцца галоўным чынам да пакуты і тугі, хаця часта з'яўляецца камбінацыяй эмоцый і афектыўна-кагнітыўных структур, якія ўключаюць у сябе страх, пачуццё віны і гневу» [3, с. 251–252]. Дамінантай эмоцыяй комплексу «гора-пакута» К. Ізард называе пакуту. С. Томкінс таксама падкрэслівае, што пакута – гэта глыбінны афект, які выступае неад'емнай і асабліва важнай часткай жыцця чалавека, і «спектр крыніц пакуты расшыраецца разам з ростам (*узростам*) чалавека» [3, с. 252].

Аснову лексікі, якая служыць для намінацыі эмоцый гора, складаюць розныя часцінамоўныя адзінкі, ужытыя ў першасным значэнні. Усталяваная іерархія сем, дзе галоўнае месца займае архісема ('адмоўная эмоцыя'), якой падпарадкоўваюцца дыферэнцыяльныя семы з бліzkім значэннем, дазваляе экспліцыраваць змест адзінак даследавання.

Цэнтральнае месца поля назоўнікаў займаюць найбольш ужывальныя, агульныя па сваіх асноўных значэннях словы, якія акружаны больш канкрэтнымі і менш ужывальнымі. Так, базавымі назоўнікамі (ядром) з катэгарыяльнай семай 'гора' з'яўляюцца словы *гора, бяда, бядота, жаль, жальба, журба, журбота, журботнасць, журлівасць, мука, мучэнне, маркота, маркотнасць, пакута, пакутнасць, панукасць, несучешнасць, нуда, нудлівасць, трывога, скруха, туга, распач*. Катэгарыяльна-лексічная сема 'гаротны стан'

у некаторых словах удакладняецца дыферэнцыяльнымі семамі 'ступень праяўлення', 'стымул'. У залежнасці ад трыгераў эмоцый ЛСГ можа мець падгрупы, у якіх групуюцца словы паводле наяўнасці ў іх не толькі агульнай катэгарыяльнай семы, але і агульнай дыферэнцыяльнай.

Лексічныя адзінкі могуць адрознівацца дыферэнцыяльнымі прыметамі. Так, паняцце фізічнага болю праецыруецца на псіхічную сферу і становіцца падставай для намінацыі вельмі цяжкіх душэўных станаў: *боль* 'адчуванне фізічнай або маральнай пакуты'; *мука* 'фізічная або маральная пакута'; *пакута* 'вялікая фізічная або маральная мука, мучэнне'; *змардаванасць* 'стан змардаванага, змучанасць'; *мучэнне* 'стан паводле значэння дзеяслова мучыцца (цярпець мукі, пакутаваць ад хваробы)'.

Некаторыя словы, у значэнне якіх уваходзяць агульныя семантычныя кампаненты, ужываюцца як сінонімы з ідэнтычнымі значэннямі: *бедаванне* – 'дзеянне і стан паводле дзеяслова 'бедаваць'; *паныласць* – 'стан панылага; сум, маркота'; *жальба* – 'смутак, туга, бедаванне'; *жаль* – 'адчуванне горычы, смутку, тугі з прычыны страты каго-, чаго-н.'; *журба* – 'пачуццё смутку, душэўнай прыгнечанасці; туга, маркота'; *журбота* – 'тое, што і журба'; *засмучэнне* – 'смутак, маркота'; маркота – 'сум, туга, журба'; *самота* – 'стан, самаадчуванне самотнага; смутак, туга'; *самотнасць* – 'стан самотнага чалавека'; *скруха* – 'туга, маркота; жаль, шкадаванне'; *смутак* – 'пачуццё суму, маркаты, жалю; журботны, сумны выраз (вачэй, твару, губ і пад.)'; *смуткаванне* – 'стан таго (тых), хто смуткуе; жалоба'; туга – 'смутак, маркота, журба'; *сум* – 'пачуццё смутку, жалю, душэўнай горычы; душэўная трывога ў спалучэнні са смуткам, маркотай; туга'; *хандра* – 'туга'.

Адным з вытворных значэнняў назоўніка *непрытомнасць* называецца 'крайняя ступень душэўнага ўзрушэння, пры якой траціцца здольнасць валодаць сабой'. Асацыятыўная блізкасць са стратай прытомнасці, выкліканай пагаршэннем здароўя, не з'яўляецца падставай для метафарызацыі пры ўжыванні дадзенага слова. У дадзеным выпадку семантыка пашырылася шляхам пераносу дэнататаў, аднак з захаваннем сувязі паміж абодвума значэннямі, пагэтану яны паралельна функцыянуюць як лексіка-семантычныя варыянты.

Аддзяслоўныя назоўнікі *енк*, *роў*, *плач*, *стогн* маюць архісему 'гукавое выражэнне болю (душэўнага і цялеснага)', аднак яны адрозніваюцца паміж сабой дыферэнцыяльнымі семамі: *енк* – 'крык пакуты, адчаю'; *роў* – 'моцны плач з крыкам'; *плач* – 'ліццё слёз'; *стогн* – 'жаласны энк, выкліканы болем, горам; выражэнне адчаю'.

Назоўнік *сляза* можа мець значэнне 'бясколерная, празрыстая саленаватая вадкасць,

якая выдзяляецца слёзнымі залозамі вачэй пры раздражненні, болі або моцных перажываннях' калі ўжываецца ў адзіночным ліку, або, калі ўжываецца толькі ў множным ліку, выступаць абсалютным сінонімам да назоўніка *плач*.

Такім чынам, з тлумачэнняў слоў вышэйназванай падгрупы бачна, што семантычна паміж імі назіраецца шмат агульнага, іх значэнні перасякаюцца паміж сабой. Аднак у той жа час іх нельга лічыць тоеснымі, паколькі «набор» семантычных кампанентаў у іх не заўсёды аднолькавы.

Прыметнікі з агульным значэннем 'гаротны' маюць ядром базавыя лексемы, на якіх асноўваецца семантычнае адзінства групы. Сема 'гора' як асноўны кампанент семантыкі аб'ядноўвае словы *гаротны* – 'які церпіць, перажывае гора; няшчасны (пра чалавека); поўны гора, нястачы'; *пакутніцкі* – 'які мае адносіны да пакутніка і пакутніцтва; які выяўляе пакуты'; *пакутлівы* – 'які прычыняе пакуты, мукі; які выяўляе пакуту, муку; выкліканы пакутай, мукай'; *пакутны* – 'які прычыняе пакуты; які пераносіць, церпіць пакуты'. Бліжэйшая перыферыя прадстаўлена наступнымі адзінкамі з катэгарыяльна-лексічнай семай 'гаротны', ужытай у якасці апорнага элемента першаснай намінацыі: *жалобны* – 'які мае адносіны да жалобы; сумны, тужлівы'; *журботны* – 'ахоплены журбою; сумны, маркотны; які выражае журбу, уласцівы таму, каго ахапіла журба; поўны журбы, суму; невясёлы; які выклікае журбу, сум'; *журлівы* – 'сумны, журботны', *бязрадасны* – 'пазбаўлены радасці; невясёлы'; *змрочны* – 'пануры, хмуры, насуплены; які выражае панурасць, заклапочанасць; поўны цяжкіх пачуццяў; безрадасны'; *маркотны* – 'сумны, тужлівы; журботны'; *нудны* – 'невясёлы, маркотны'; *нудлівы* – 'поўны нуды, тужлівага настрою', *панылы* – 'які мае хмурны, прыгнечаны настрой; сумны, маркотны; які выражае хмурны, прыгнечаны настрой; прасякнуты хмурнасцю, прыгнечанасцю'; *бядотны* – 'які мае адносіны да бядоты; цяжкі, гаротны'; *невясёлы* – 'які сумуе; сумны; які выражае смутак, журбу; які выклікае смутак, журбу; непрыемны'; *роспачны* – 'у якім адчуваецца роспач; поўны роспачы'; *самотны* – 'сумны, журботны'; *смутны* – 'які адчувае смутак; маркотны, сумны (пра чалавека); які выражае смутак; выкліканы смуткам, журбою'; *тужлівы* – 'прасякнуты тугой, поўны тугі'; *трагічны* – 'які выражае цяжкі душэўны стан, пакуты; які сведчыць аб пакутах'; *шчымлівы* – 'які выклікае цяжкае пачуццё, прыгнечанасць, тугу і пад.'; *цяжкі* – 'змрочны, невясёлы, сумны'. Падставай для аб'яднання дадзеных слоў паслужылі агульныя кампаненты значэння, зафіксаваныя ў слоўнікавых артыкулах.

Дзяслоўныя полісеманты з ЛСВ 'гора' складаюць найбольшы пласт адзінак ад агуль-

най колькасці даследаваных. Найперш пад увагу бяруцца лексемы, звязаныя з непасрэдным перажываннем эмоцыі. Так, першасны кампанент значэння 'гора' вылучаецца ў словах *гараваць, адгараваць, выгараваць, загараваць, пагараваць* – 'сумаваць, тужыць па чым-н.; перажываць якое-н. няшчасце'; *адчаяцца* (адчайвацца) – 'паддавацца адчаю, траціць надзею, падаць духам', *бедаваць, адбедаваць, забедаваць, пабедаваць* – 'цярпець душэўныя пакуты; выказваць перажыванні, смутак, жаль, турбавацца, хвалявацца, клапаціцца аб кім-, чым-н.'; *пакутаваць, адпакутаваць, выпакутаваць, напакутавацца* – 'цярпець пакуты; мучыцца'.

Сінанімічнымі да іх выступаюць такія словы, як *азмрочыцца* (*азмрочваць, азмрочыць*) – 'стаць панурым, сумным (звычайна пра погляд, твар); стаць менш радасным з-за якога-н. засмучэння, непрыемнасці', *занудзіцца* (*занудзець, занудзіць*) – 'засумаваць, замаркоціцца', *засмуціцца* (*засмучацца, засмуціць, засмучаць, засмучвацца, засмучваць*) – 'засумаваць, замаркоціцца', *марыцца* – 'таміцца, мучыцца'; *мучыцца, змучыцца, намучыцца, перамучыцца* – 'цярпець мукі; пакутаваць'; *нудзіцца* (*нудзець, нудзіць*), *панудзіцца* – 'адчуваць нуду, быць у стане нуды'; *журыцца, пажурыцца* – 'знаходзіцца ў стане журбы; сумаваць, маркоціцца; (па кім-чым.) нудзіцца, сумаваць'; *пасумнець* – 'стаць сумным, сумнейшым', *перажываць* – 'быць у стане душэўнага неспакою ў сувязі з чым-н., хвалявацца, нервавацца з прычыны чаго-н.'; *смуткаваць* (*смуціцца*) – 'гараваць з прычыны чыёй-н. смерці; перажываць смутак; сумаваць, журыцца; засмучацца, бедаваць'; *сумаваць, засумаваць, пасумаваць, насумавацца* – 'адчуваць сум, смутак; аддавацца душэўнай горычы; (па кім-чым) адчуваць душэўную трывогу, маркоту; тужыць па кім-, чым-н.'; *тужыць, затужыць, патужыць* – 'сумаваць, маркоціцца; нудзіцца, быць ахопленым сумам; гараваць, знаходзіцца ў стане смутку, перажываць якое-н. няшчасце'; *таміцца* – 'тужыць, перажываць, клапацічыся аб кім-, чым-н.; знемагаць'.

У ЛСГ дзеясловаў на ўзроўні першасных значэнняў функцыянуюць словы, якія адлюстроўваюць кінетычныя праявы эмоцыі гора: *адгаласіць, плакаць, паплакаць, наплакацца, адплакаць, расплакацца, аплакваць* (*аплакаць, аплаквацца*), *выплакваць* (*выплакаць, выплакацца, выплаквацца*), *даплакацца; енчыць, заенчыць, енкнуць; жаліцца, заплакаць* (*заплакацца*), *заслязіцца* (*заслязіць*), *моршыцца, крычаць, нагарнуцца* (*пра слёзы*), *стагнаць, застагнаць, настагнацца, пабедаваць, паенчыць, панурыць* (*панурыцца*), *рыдаць, парыдаць, разрыдацца; надарвацца*.

Для намінацыі эмацыянальных станаў «гора-пакуты» ў беларускай мове можа ўжывацца

таксама пэўная колькасць адзінак, якія набылі сему 'гора, гаротны стан' у выніку метафарызацыі значэння. Гэта можа адбывацца праз набыццё словам дадатковай інфармацыі, якая з'яўляецца часткай фонавых ведаў і ўзнаўляе нацыянальна-культурныя веды камунікантаў, аформленыя ў выглядзе скарачанага параўнання. У метафары «заклучана проціпастаўленне імпліцытнага бачання свету, адпаведна класіфікуючым (таксанамічным) прэдыкатам, незвычайнаму, якое адкрывае індывідную сутнасць прадмета. Метафара адмаўляе прыналежнасць аб'екта да таго класа, у які ён на самай справе ўваходзіць, і сцвярджае ўключнасць яго ў катэгорыю, да якой ён не можа быць аднесены на рацыянальнай падставе» [4, с. 381–382]. Значэнне слоў, у сігніфікат якіх уваходзяць прыметы, што ўтрымліваюць кампанент ацэнкі, адносяцца да перыферычных. Гэтыя значэнні «дыфузныя адносна іх суаднесенні са светам, паколькі яны не ўказваюць на клас аб'ектаў, а адсылаюць да перыферычных прымет класа, уяўленне (або паняцце) пра якое складаюць фонавыя веды» [5, с. 57].

На падставе праведзенага аналізу лексікі, у якой сема 'гора' выводзіцца ў разрад перыферычных, указанне на яе можа адбывацца шляхам суаднесення, аналогій або персаніфікацый. А «паколькі ўнутраны свет чалавека мадэлюецца на ўзор знешняга, матэрыяльнага свету, асноўнай крыніцай псіхалагічнай лексікі з'яўляецца лексіка "фізічная" якая выкарыстоўваецца ў другасных, метафарычных сэнсах» [4, с. 387].

У працэсе семантычнага развіцця лексіка эмоцый можа набываць уласцівасці вадкасцей (цяжучасць, змена фізічнага стану), агню (гарэнне, згасанне), стыхійных бедстваў (бура, выбух) і інш. Дамінуючым уяўленнем пра гора з'яўляюцца працэсы зніжэння актыўнасці, энергіі, страта здольнасці аб'ектуна думаць і дзейнічаць. На лексічным узроўні эмацыянальныя станы, якія звязаны з горам, звычайна атаясамліваюцца з фізічнымі станам чалавека:

- 1) 'страта асноўнага змесціва, пустата': *апустошанасць, апусташэнне* (*апустошанне*), *выпусташанасць*; 'парушэнне цэласнасці або формы з-за празмернага фізічнага напружання': *надломленасць, надрыў*;
- 2) 'набыццё новых якасцей, уласцівасцей, пераход у іншы фізічны стан': *адзервяненне, адзервянеласць, акамянненне, здранцвеласць, здранцвенне; муць*;
- 3) 'спыненне гарэння, свячэння': *згасанне*. Уяўленне аб унутраным агні яшчэ ў III ст. да н. э. сфарміраваў Гіпакрат, які сцвярджаў, што менавіта гэты агонь звязвае ў адно ўсе часткі арганізма і насычае яго энергіяй. Тым самым, моцнае эмацыянальнае ўзбуджэнне можа распаліць, узрушыць чалавека, выклікаць агрэсію, а можа,

наадварот, пазбавіць любых маральных і фізічных сіл;

- 4) 'страта адчувальнасці органаў, тканак арганізма, пераход у хваравіты стан': *абмярцвеласць (амярцвеласць), аняменне, балючасць (амярцвенне*. Лексемы з гэтым значэннем асацыіруюцца са спыненнем жыццядзейнасці арганізма, непаўнотой ці стратай жыццёва важных функцый; гора можа мець вынікам парушэнне поўнафункцыянальнасці органаў чалавека, змяненне яго прывычных паводзін, збой у рабоце псіхікі, маторыкі;

- 5) 'метэаралагічныя з'явы, звязаныя з зацягваннем неба, пацямненнем': *хмара, хмарнасць, змрочнасць*.

Зусім у нязначнай колькасці прадстаўлены прыметнікі, метафарычныя пераносы ў якіх ажыццяўляюцца ад прамых ЛСВ намінацый музычных, смакавых паказчыкаў, а таксама фізіялагічных станаў чалавека:

- 1) 'музычная сфера': *мінорны*;
- 2) 'непрыемны смак': *горкі*;
- 3) 'звязаны з адчуваннем фізічнага болю': *балючы*; 'страта прытомнасці, выкліканая хваравітым станам або душэўным узрушэннем': *непрытомны*;
- 4) 'празмернае напружанне': *надрыўны* (плач). Вылучана група дзеясловаў, што называюць спосабы і ступені інтэнсіўнасці перажывання гора праз спадарожныя значэнні. Метафарычныя пераносы адбываюцца па наступных мадэлях:

- 1) 'спыненне або парушэнне ходу важных працэсаў жыццядзейнасці арганізма': *абмерці, абмярцвець, змярцвець, анямець, занямець, чахнуць, зачахнуць*;
- 2) 'парушэнне цэласнасці, формы з-за празмернага фізічнага напружання': *надламацца, падкасіцца, сціснуцца*;
- 3) 'страта зместу': *апустошыць, апустошыць, выпусташыць*;
- 4) 'стан неадушэўленых прадметаў, набыццё ўласцівасцей матэрыялаў': *адзервянець, адзервянець, акамянець, здранцвець*;
- 5) 'непрыдатнасць, страта якасці': *закіснуць, скіснуць, раскіснуць, муціць*;
- 6) 'спыненне гарэння, свячэння': *згарэць, згасаць, згаснуць, патухнуць*;
- 7) 'утварэнне жывёламі пэўных гукаў': *кукаваць, выць*;
- 8) 'стан прыроды, атмасферныя з'явы': *хмурнець, хмурыцца, хмарыць, пазмрачнець, спахмурнець, схмурнець, пахмурнець*;
- 9) 'прычыненне / адчуванне фізічнага болю': *шчаміць, шчымець, шчыпаць, грызіці, душыць, есці, згрызіці, здушыць, параніць, прыгнятаць, садніць, сцяць (сцяцца)* – пералічаныя адзінкі могуць перадаваць спалучэнне эмоцый гора і гневу.

Пералічаныя суадносіны выклікаюць пераважна негатыўныя асацыяцыі, паколькі пер-

шаснае значэнне гэтых лексічных адзінак указвае на працэсы, звязаныя з парушэннем структуры прадметаў, раўнавагі навакольнага асяроддзя, зменай пажаданага ходу разнастайных прыродных працэсаў.

У Н. Д. Аруцюнавай, напрыклад, прадстаўлена наступная характарыстыка адзінак (дзеясловаў) прыведзенай намінацыйнай мадэлі: «Гэты рад дзеясловаў перадае душэўныя адчуванні на ўзор фізічных адчуванняў болю, г. зн. іх спалучальнасць з назвамі пачуццяў (ці прычын, якія выклікалі тое ці іншае пачуццё) не ёсць непасрэдным вынікам персаніфікацыі эмоцый. Адчуванне фізічнага болю апісваецца дзеясловамі, якія абазначаюць чыё-небудзь знешняе, механічнае ўздзеянне» [4, с. 395].

Канцэптуалізацыя абстрактнага свету эмоцый можа адбывацца праз выкарыстанне моўных фактаў з непсіхалагічных галін ведаў з дапамогай набыцця другасных, спадарожных значэнняў, якія адпавядаюць вопыту дадзенай культуры, а таксама праз пераасэнсаванне фізічных адчуванняў і іх праекцыю на сферу эмоцый. З прадэманстраваных прыкладаў можна зрабіць выснову, што дадзены спосаб намінацый абстрактных з'яў з дапамогай метафар надае псіхічным працэсам форму аб'ектаў матэрыяльнага свету, надзяляе іх неўласцівымі характарыстыкамі, канкрэтызуе іх.

У якасці першасных найменняў эмоцый гора і звязаных з ім псіхічных станаў вылучана: назоўнікаў – 43, прыметнікаў – 22, дзеясловаў – 76 (з улікам формаў слоў). Другасная семантыка, выкарыстаная для перадачы стану гора, сустракаецца ў наступнай колькасці: назоўнікаў – 21, прыметнікаў – 5, дзеясловаў – 46.

Такім чынам, для выражэння стану гора ў беларускай мове выкарыстоўваецца арсенал многіх часцін мовы. Семантыка слова гора вызначаецца найбольшай блізкасцю са зместам *пакуты* і *смутку*, а ў некаторых моўных адзінках можна вылучыць дадатковую семантыку эмоцый *страху*, *гневу* і пачуцця *віны*. У якасці базавых найменняў для апісання гора і варыянтаў эмоцыі ўжываюцца лексемы ў іх першасных значэннях. Зыходная намінацыя ажыццяўляецца як абавязковы акт для абазначэння псіхічных з'яў, якія нічым не абазначаны.

У выпадку недахопу ў мове слоў для перадачы асаблівых праяў эмоцыі, такіх як, напрыклад, экстрэмальна напружаных ці, наадварот, незвычайна стрыманых, назіраецца семантычная дэрывацыя, у выніку якой словы набываюць новыя значэнні шляхам суаднясення адной з'явы з іншай паводле сумежных прымет. Назвы эмоцый гора, якія ўсталёваліся ў мове як вынік пераасэнсавання існуючых найменняў матэрыяльнага свету, могуць засноўвацца на падабенстве з паводзінамі жывёл, цвёрдымі прадметамі і вадкасцямі, стыхіямі і іншымі прыроднымі з'явамі. Гэта звязана з тым, што мысленне ча-

лавека імкнецца паказаць, замацаваць у мове аб'ектыўную рэальнасць і прадэманстраваць тую акалічнасць, што ўсе факты навакольнага свету знаходзяцца ва ўзаемасувязі і ўплываюць адзін на аднаго. У працэс семантычнай дэрывацыі часцей за ўсё ўключаюцца першасныя ЛСВ

найменняў працэсаў гарэння, вадкасцей, атмасферных з'яў, гукі жывел, уласціvasцей цвёрдых цел. Так з'яўляецца магчымасць наглядна паказаць сувязь новага ўнутранага значэння і папярэдняга, на аснове якога ажыццяўлялася другая намінацыя эмоцый гора.

ЛІТАРАТУРА

1. Шаховский, В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
2. Экман, П. Я знаю, что ты чувствуешь / П. Экман ; пер. с англ. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2010. – 334 с.
3. Изард, К. Эмоции человека / К. Изард ; пер. с англ. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 440 с.
4. Арутюнова, Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М. : «Языки русской культуры», 1999. – I-XV, 896 с.
5. Телия, В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.

REFERENCES

1. *Shahovskij, V. I. Lingvisticheskaya teoriya emocij : monografiya / V. I. Shahovskij. – M. : Gnozis, 2008. – 416 s.*
2. *Ekman, P. Ya znayu, chto ty chuvstvuesh' / P. Ekman ; per. s angl. – 2-e izd. – SPb. : Piter, 2010. – 334 s.*
3. *Izard, K. Emocii cheloveka / K. Izard ; per. s angl. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1980. – 440 s.*
4. *Arutyunova, N. D. Yazyk i mir cheloveka / N. D. Arutyunova. – 2-e izd., ispr. – M. : «Yazyki russkoj kul'tury», 1999. – I-XV, 896 s.*
5. *Teliya, V. N. Konnotativnyj aspekt semantiki nominativnyh edinic / V. N. Teliya. – M. : Nauka, 1986. – 141 s.*